

**Yashoda Girls' Arts & Commerce College,
Nagpur**

Department of Home Economics

Assignment

Session: 2018-2019

Subject: Home Economics

Certificate

Certified that the Practicals written in this practical notebook is satisfactorily performed by

Master/Miss Vaishali D. Khealkar

Class B.A. III Sem Sec Vth Sem Roll. No. _____

During the Academic session 2018-2019

Date _____

Seal of School / College

Alekhya
Asst. Professor
HOD of Home-Eco.
Yashoda Arts & Com.
College, Nagpur-15

[Signature]
PRINCIPAL
Yashoda Girls Arts & Commerce College
Such Nagar, Nagpur-15

Practical

मनुस्मृति

पाठ आणि विचार

1. प्रस्तावना
2. व्याख्या
3. विशिष्ट
4. निष्कर्ष

शरीर

■ **GROWTH AND DEVELOPMENT DEPENDS ON NOT ONLY ONE BUT A COMBINATION OF MANY FACTORS**

the of Practical

वाढ आनि विकास

वाढ आनि विकासाची प्रक्रिया गम्भीराने पाहून सुरु होते वाढ आनि विकास हे परस्पर पूरक आहेत. स्थूलमानाने या दोन्ही शब्दांचा वापर राडाच अर्थाने उरणाचे प्रचलन दिसून येते. परंतु या दोन संशोधनात फरक लक्षात होणे आवश्यक आहे. या संवधी संशोधनाचा अभ्यास मार्गदर्शक ठरेल.

दुर्धी हरअ लोड चाचे शरीराच्या वाढी संवधाचे संशोधन शरीराची वाढ होत असताना

अंतर्गत क्षमतांची ही वाढ होते. उदा पंचनसरेची वाढ मेदुची वाढ रू मेदुं मध्ये होणाऱ्या परिपक्वतेचा प्रभाव म्हणजे वाढाची समतलता विचारता लई उरव्याची क्षमता वाढणे ही क्षमता वाढली म्हणजे वर्तमान क्षमतेत बदल घडून येतो. त्याला विकास म्हटले आहे. वाढ ही दुस्य स्वतःपात दाट्याविताने येते.

उदा - उंची . वजन मेणता येते. ती पाहताक्षणी लक्षातही येते. कारण ती दुस्य स्वतःप आहे.

Handwritten text in Hindi on lined paper, likely a student's response to a question about child development stages. The text is partially obscured by a photograph.

Handwritten text in Hindi on lined paper, continuing the student's response. The text is partially obscured by the photograph.

of Practical

वाढ व विकसाचा व्याख्या

Definition of growth and Development

मानवी आयुष्यात वाढ व विकास हे दोन वेगळे अर्थाने महत्त्वपूर्ण आहेत. अर्थाने वाढ व विकास हे दोन वेगळे शब्द राहाय शकतात कारणे जाणतात. परंतु त्यांच्यात मूलभूत फरक आहे. विविध शास्त्रज्ञांनी व्याख्या केली आहे या दोन संज्ञांमधील फरक स्पष्ट उदा. आहे.

वाढ (Growth) शारीरिकदृष्ट्या हस्तगत यांच्यामते "वाढ हा परिमाणामध्ये वेगळे असून तो वेगळे शरीरात फाडाराल व रचनेत होतो. " वाढ ही संख्यात्मक असते. जवनात्मक असते. वाढ या शब्दाने मुख्यत्वे शारीरिक वाढीचा बोध होतो. वाढ म्हणजे ही शारीरिक वाढच गृहीत धरली जाते. वाढ या संज्ञेत उंची व वजनातील वाढ अभिप्रेत असते. फोपण वजन व उंची दोन्हींचेही मापन पुष्कळ शकते. वाढीतील वेगळे शरीराच्या फाडाराल व रचनेत फाडळल्यात. मापन वाढी निरीक्षण व मोजमापही पुष्कळ शकते. वाढीच्या निरीक्षण वृत्त्यास वाढीच्या उंची व वजन वाढणे ही नाही ते सहजपणे सांगता येता.

वाढीच्या वजनातील वाढ मोजल्यासाठी वजन यंत्राचा उपयोग करता येतो. तर उंचीतील वाढ मोजल्यासाठी तरेचा वापर करता येतो.

शारीरिक वाढ ही पेशी, आंगण व दृष्टी अंतर्गत होत असते. शारीरिक पेशींचा व शारीरिक अंतर्गत वाढ साठी ही मापन मापन शरीराच्या दृष्टी अंतर्गत वाढ झालेला असतो. शारीरिक वाढ शारीरिक लक्षणे व आकारमानातील परिवर्तनांचा समावेश वाढीमध्ये होतो.

वाढीचे मुख्य वैशिष्ट्य म्हणजे वाढ ही रात्र विशिष्ट अवानंतर थांबते. उदा. = वाढीच्या उंची रात्र विशिष्ट अवानंतर स्थिर होते. त्यानंतर वय जात वाढत असते तरी उंची सातत वाढत नाही. अंतर्गत परिवर्तना साध्यांनंतर त्यांची वाढ थांबते.

ie of Practical

गेळेंलसुममते. वाढीचा वेग हा जन्मजात असतो. ती जिवंतगीची देणगी आहे. तिच्या सीमा ओलांडता येत नाही. आपण फक्त वाढीला दिसा हेतु शकतो. वाढीचा व विज्ञानाचा संबंध नसतो.

प्राथमिक वाढ अली ती विज्ञान होतोच झाले नाही.

उदा = मंदवृद्धी वाढीचे. चा वाळंडाच्या वजनात व उंचीत सती वाढ झालेनी दिसत असली तरी मानसिक विज्ञान खुल्लेळ असतो.

या उलट खुल्या व्यक्ती, ज्यांची उंची वाढत नसली तरी त्यांचा कित्येक विज्ञान झालेला असतो.

वाढीची वैशिष्ट्ये

वाढ

वाढ द्रुस्य असते.

वाढ संख्यात्मक असते.

वाढीचे मापून उरता येते.

वाढीचे निरीक्षण करता येते.

आंतरिक क्रियावांचा व पेशीच्या वाढीवर बाह्य क्रियावांचा वाढ दाखारित असते.

वाढ विरिष्ट मर्यादेनंतर थांबते

परिपक्वतांतर वाढ थांबते

वाढीवर विज्ञान प्रभावलेलून नसतो. उदा - मंदवृद्धी वाढीचे व खुल्या व्यक्ती

विज्ञान (Development)

विज्ञानाची सुकवात परिष्कारणेपासून होणे आणि विज्ञान सतत होत असतो तो मूलरूपपर्यंत सुकव राहतो. विज्ञानाची गती विविध प्रकारच्या प्रक्रियांमध्ये सातत नसून सुधी मंदतर उधी लक्ष असते. विज्ञान उसा होतो हे जाणून घेण्यासाठी विज्ञानाची ताचे जाणून घेणे आवश्यक ठरते. आणू विज्ञान त्या लक्षांनुसारच होतून येत असतो.

ज्या प्रमाणे व्यक्तीतिक संख्यात्मक व परिमाणानुसार बदलांना 'वाढ' म्हटले. तसे व्यक्तीतिक गुणात्मक बदलांना विज्ञान म्हणतात.

ne of Practical

व्याप्तमाने वाढ जेव्हांनी / निरीक्षणाने सहजपणे कितते
तसा विकास पट्टेन लक्षात येत नाही. कारण विज्ञानाचे मोजमाप करता
येत नाही. उदा = बाळकांची उंची व वजन किती वाढले हे पट्टेन मोजता
येते परंतु बाळकांचा मानसिक, भावनिक, सामाजिक विकास किती झाला हे
सांगता येत नाही. विकास किती झाला हे बाळकांच्या वर्तनातील बदलांवरून
ठरविता येते. विकास म्हणजे 'प्रगती' होय

व्याख्या [Definitions]

1

साखू बाळ यांच्या मते "परिपक्वतेच्या विवेने
टाकलेले प्रत्येक पाऊल म्हणजेच विकास होय."

2

सामाजिक शास्त्रज्ञांच्या मते, परिपक्वता साध्य झाल्याशिवाय व्यक्ती
मध्ये लहून येणाऱ्या समवेद्य व सुलभतेच्या अशा बदलांची क्रामतरीक
मालिका म्हणजे 'विकास' होय."

3

प्रो. अमिता वमा यांच्या मते, मुलांचा विकास आव्यावर त्यांच्या अर्थात
स्वीकृती व स्मृतीत येते. त्यावेळी अर्धे घुंटासाठी विशिष्ट कृपयवाची
परिपक्वता साधणे खूप महत्त्वाचे असते. काही व्यक्ती अर्थाने त्यांच्या
विकास म्हणतात."

4

डि.एस.एन यांच्या मते, "विकास म्हणजे व्यक्तीची संरचना व अर्थाच्या राह
तोडणे हेवारी राह गुणागुनीची प्रकृती होय."

सामाजिक शास्त्रज्ञांच्या व्याख्येवरून विज्ञानाची अही वैशिष्ट्ये
ज्ञानात घेतात.

5

विकास हा पारिस्थिकीत सुचक आहे.
विज्ञानाचा प्रम हलका असतो. त्या निश्चित प्रमाणेच विकास होतो.
विज्ञानाचा निश्चित दिशा व लक्ष्य असते.

3

Name of Practical

यावरून असे म्हणता येते की विकास ही व्यापक संकल्पना आहे. भ्रूण अवस्थात शारीरिक अंगांच्या वाढीचा निर्देश देऊन जातो. विकासालाच लालची शरीराच्या सर्व अंगांच्या सर्व दिशेडे होणारे परिवर्तन आहे.

विकास

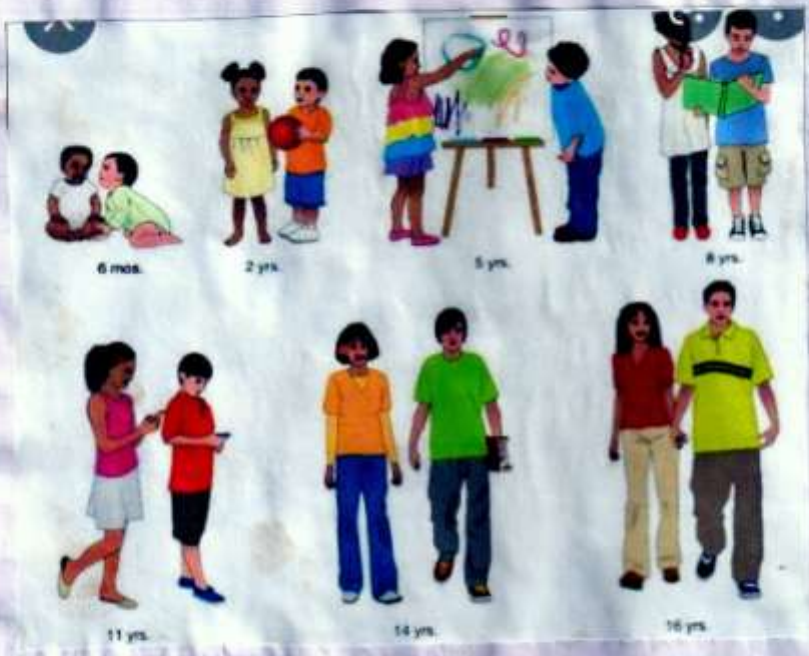
- 1 गुणात्मक बदल होय.
- 2 विकास स्वतः सुरु होतो. मृत्यूपर्यंत सुरु असतो.
- 3 विकासाची गती स्थिर-स्थिर असते.
- 4 विकास मोठता येत नाही.
- 5 वर्तमानातील बदलांवरून विकासाचे मापन होते.
- 6 विकासाचा निर्देशानुसार असे होऊ शकते.
- 7 विकास म्हणजे परिवर्तन.
- 8 विकासाची निश्चलदिशा व लक्ष्य असते.

विकासाच्या अवस्था (Stages of Development)

व्यक्तीच्या जीवनात त्याका विविध अवस्थांमधून जावे. लालचे विकासाच्या अवस्था, गर्भधारणेपासून ते मृत्यूपर्यंत विभागले गेले आहेत. स्तनपान घ्यायच्यापूर्वी जन्मपूर्वी अशा पाचून् पुढे जन्म झाल्यानंतर व मृत्यूपर्यंत विविध विकास अवस्था आढळतात.

विकासाच्या दोन प्रमुख अवस्था आहेत.

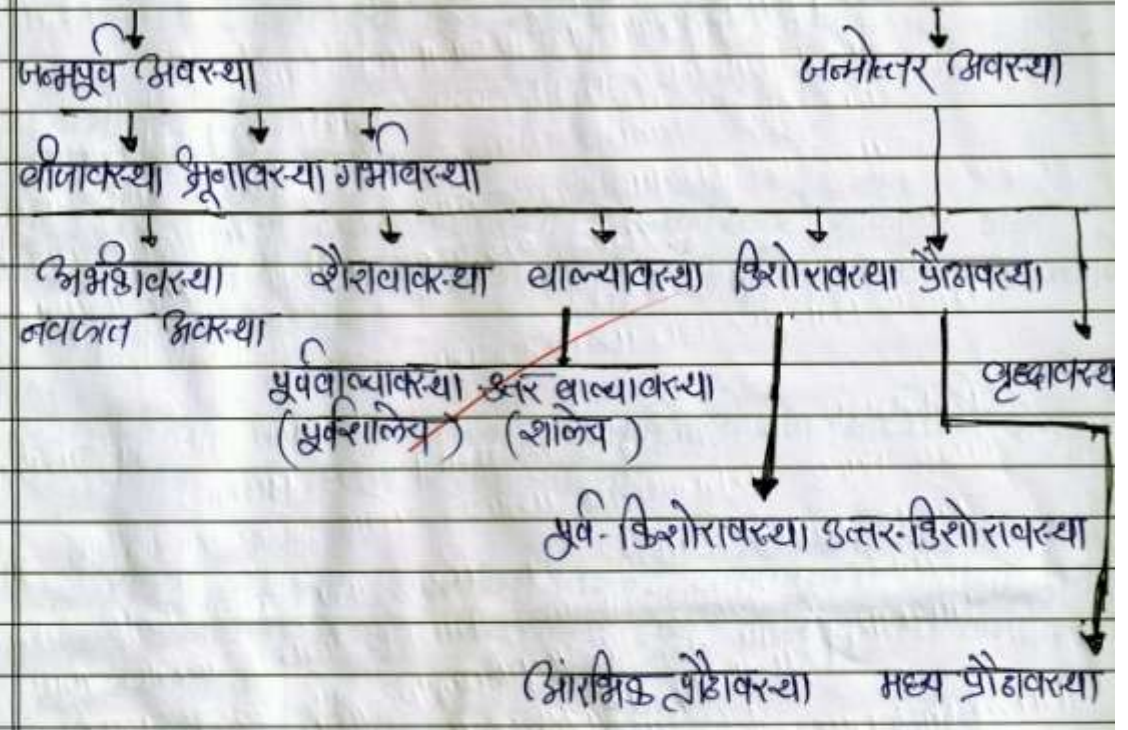
STANDARD
CLASS
DATE

1
2
3
4
5
6
7
8

Name of Practical

विड्यायाच्या अवस्था

प्रत्येक अवस्थेची खोऱ्यात माहिती पुढीलप्रमाणे संगत राईल.
 1) जन्मपूर्व अवस्था (Prenatal period) = ही अवस्था गर्भधारणा झाल्यापासून ते जन्मापर्यंतच्या अवस्थेची समजली जाते. ही अवस्था ९ महिने ९ दिवस किंवा २६० दिवसांची मानली जाते. जन्मपूर्व अवस्थेचे वर्गीकरण तीन उप-अवस्थांमध्ये केले जाते.

1) बीजावस्था (Period of Zygote) = गर्भधारणा झाल्यापासून साधारणपणे पहिल्या दोन आठवड्यांपर्यंतच्या अवस्थेची बीजावस्था म्हणतात.

2) भ्रूणावस्था (Period of Embryo) = गर्भधारणेनंतरच्या दोन आठवडे ते आठ आठवडे यांपर्यंतचा काळ म्हणजे 'भ्रूणावस्था' होय.

of Practical

3) गभ्रिपर्या [Infancy & Toddlerhood] = गभ्रिधारणेनंतरच्या ८ व्या आठवड्या पासून ते बालकाच्या जन्मापर्यंतचा हाळ म्हणजे 'गभ्रिपर्या' होय.

ब) जन्मोत्तर अवस्था

1) निभ्रिडावस्था किंवा नवजात अवस्था [Neonatal Period] बालकाचा जन्म झाल्यापासून तर पहिले १४ दिवस किंवा दोन आठवड्यांचा आलावधी म्हणजे नवजात अवस्था होय.

2) शैशवावस्था [Infancy & Babyhood] = जन्मानंतरचे दोन आठवडे ते दोन वर्षांपर्यंतचा हाळ म्हणजे शैशवावस्था होय.

3) बाल्यावस्था [Childhood] - बाल्यापेक्षा किंवा वर्षांपासून ते बाल्या वर्षा पर्यंतचा आलावधी म्हणजे बाल्यावस्था होय. बाल्यावस्थेचे वर्गीकरण

i) पूर्व बाल्यावस्था - ३ ते ५ वर्षे / ६ वर्षे

ii) उत्तर बाल्यावस्था - ६ वर्षे ते १२ वर्षे

4) त्रिशोरावस्था [Adolescence] बालकाच्या आयुष्यातील १२ ते २१ वर्षे हा हाळ त्रिशोरावस्थेचा हाळ समजला जातो. त्रिशोरावस्थेचे वर्गीकरण

i) पूर्व त्रिशोरावस्था - १२ ते १४ व १५ ते १९ वर्षे

ii) उत्तर त्रिशोरावस्था - १४ ते २० १५ ते २१ वर्षे

5) प्रौढावस्था [Adulthood] - बाल्या २१ वर्षे ते ६० वर्षे राहणारे हाळ आलावधी म्हणजे प्रौढावस्था होय. प्रौढावस्थेचे वर्गीकरण

i) आरंभिक प्रौढावस्था - २१ ते ४० वर्षे व

ii) मध्य प्रौढावस्था - ४० ते ६० वर्षे इतकी समजली जाते.

e of Practical

६) वृद्धावस्था [विव-६] - प्रौढावस्थेनंतर वृद्धावस्थेला आरंभ होतो साठ वर्षांपासून पुढील हा वृद्धावस्थेचा समजला जातो. वृद्धावस्थेत देखील स्त्री-पुरुषांमध्ये फ़रक परिवर्तने दृष्टून येतात.

विवासाच्या अवस्था व उलावधी
विवासाच्या अवस्था उलावधी (आठवे महिने वर्ष)

७) जन्मपूर्व अवस्था (२८० दिवस [८ महिने ८ दिवस])
 अ) बीजावस्था गर्भधारणा ते २ आठवे
 ब) भ्रूणावस्था २ आठवे ते ८ आठवे
 क) गर्भावस्था ८ व्या आठव्यापासून ते वाळव्या जन्मापर्यंत

८) जन्मोत्तर अवस्था
 अ) भ्रूण अवस्था / नवजन्म अवस्था जन्मापासून पुढील दोन आठवे
 ब) शैशवावस्था २ आठवे ते २ वर्षपर्यंत

९) बाल्यावस्था
 i) पूर्व बाल्यावस्था ३ वर्ष ते ६ वर्ष
 ii) अर्ध बाल्यावस्था ६ ते १२ वर्ष

१०) किशोरावस्था
 i) पूर्व किशोरावस्था १२ ते १४ वर्ष
 ii) उत्तर किशोरावस्था १४ ते २० व १५ ते २९ वर्ष

११) प्रौढावस्था
 i) आरंभिक प्रौढावस्था २९ ते ४० वर्ष
 ii) मध्य प्रौढावस्था ४० ते ६० वर्ष

१२) वृद्धावस्था ६० वर्ष ते पुढे मृत्यूपर्यंत

Teacher's Signature